

Dipapadi Dithalokō.

Games of the Phalaborwa people.

Dipapadi tša bana tšeo ba di ralokago ka bo bona šidi:-

(1) Nonyana-nonyana-letša-mōlōdi. Gomme yona ke papadi yeo e ralokwago ke bana ka ntšeboea mola gollwe dijo. Ke gore ngwana yo mong o tla bitšwa nonyana. Gomme nonyana e tla tloga gare ga bona gore e iphihle e sa bonwe ka ge e le bošego. Ke gona bana ba bang ba tla bitša gore Nonyana-nonyana letša molodi. Gomme nonyana e tla fetola ka molodi ga tee. Ka go realo mongwe le mongwe o tla leka go nyakela fao a kwelego e ka molodi o llela gona. Nonyana ge e leditše molodi e swanetše go tloga fao e leditšego molodi e le gona ka ge mmitši a hlweile tsebe gokwa mo molodi o tlogo go kwala gona. Ke gona ba bitši ba tla phatlalala go tsoma nonyana go fihlela ba e swara. Moswari wa yona o tla i tumiša kudu goba motsomi yo botse. Gomme go tla tšwa ka o tee ka o tee go fihlela go hwetšwa yo e leng nonyana ye botse le motsomi yo botse gare ga bona. Papadi ye e bapalwa ke bašimane fela.

(2) Koti ya diatla ke papadi ya bana e le bašimane le basetsana.

Gomme yona go tšwa dihlopha tše pedi, e lego tša metse. Ke gore bana ba motse wo mong ba emela theko gomme wo mong bjalo. Ke gona go tšwa ngwana yo mong a tsebjwago goba lebelo kudu. Gomme ena o tla kgoma yo mong wa hlopha se seng. SEhlopha seo se tla morakadiša kamoka ga sona a dutši a kitimela hlopheng sa gabo. Mme hlopha sa gabo le sona se tšošitše ka lebelo go tšhabela gae. Gomme ge yo mon wa hlopha se tšhabago a ka swarwa gona batšhabi ba tla retologa kamoka go rakadiša ba bo moswari wa gabō. Gomme go tla ba bjalo go fihlela ba bang ba tsena ka motseng. Ge ba tsene gona ba fentše bao ba sakang ba fihla motseng ge ba rakadišwa. Gomme bao ba fentšwego ba bitšwa gore ba letše le koti. Ke gore ba tla lala ba eja

dibōkō. Gomme gosasa ba tla hwetšwa bana le maswe a diboko. Mme ba dumela goba seō ke therešo. Ke gona ge koti e tsoga gape mongwe le mongwe o swanetše go tsoša lebelo gore a seje sebōkō.

(3) Koti ya melomo ke ya bašimane le basetsana bjalo ka koti ya diatla. Gomme yona yo mong o bitša yo mong ka leina. Ge a ka araba gothwe o arabetše kōlōkoti. Ke gona ge motho a araba a swanetše gore nkgokgo-naka-tša tlou. Gona o arabile ga botse.

Ke gona yo mong le yo mong o tla bitša mogwera wa gagwe ka leina. Ge a ka lebala a araba gona o tla lala le koti a eja dibōkō.

2 (4) Kgati ke thaloko ya basetsana le bašimane. Gomme yona e tšwa dihlopa tše pedi. Ke gore bašimane ba bapala theko, basetsana le bona bjalo. Gomme yona go tsomiwa thapo goba lenti. Gomme ba babedi ba swara ka dinhla. Ke gore mongwe nhla mongwe nhla. Gomme ka morago ka o tee a tsena a fofela godimo kgati e boa ka fase ga maoto le ka godimo ga hlogo. g Ge kgati e ka go tia maoto ga se wena mmapadi yo botse o swanetše go tšwa papading.

(5) Sešaše ke papadi ya bašimane fela. Gomme yona e na le kotsi kudu kudu. Bašimane ~~fa~~ ba hwetša lekala la sehlare yo mong a namela a dula godimo ga lona. Gomme ba bang ba šikonya. Ge mošimane a sa tlwaela papadi ye o tla swarwa ke poifo mme a lesa go swarelela sehlare ge se ya godimo le fase ke gona a tla a wa fase mo a ka gobalago goba go hwa.

(6) Thethe ke papadi ye bjalo ka sešaše gomme yona e bapalwa ka dinti tšeō di tlemilwego godimo ga sehlare goya fase moo motho a dulago gore yo mong a kgometše mo namedi go ya pele le morago.

(7)

(7) Phiri e rwele lwala ngwana o rwele tšhilô. Ke thalokô ya bašimane le basetsana. Gomme yo mong le yo mong o tla tšia leštô la gagwe a le rwala godimo ga molala wa gagwe. Gomme yo mong a mošala morago a le bjalo. Gomme ena ke ngwana. Ke gona go tla tsoga kopelo phiri e rwele lwala ngwana a rwala tšhilô. Gomme ge ba realo ba ba bedi ba tla thoma go sepela ka marago go fihla fao ba beêtšwego go fihla gona. Ka morago ga bao go tla dira ba bang bjalo, bjalo.

(8) Kgopi ke thaloko ya bašimane fela. Gomme yona go tšwa dihlopha tše pedi ka go lekana. Gomme dihlopha tše di swere melamo kamoka. Gomme go kgethilwe moo kgwele e swanetšego go nwa gona. Gomme yona ke papadi ya kotsi kudu kudu. Ge e ka tia motho e swanetšwe go tšewa gomme ga kokotelwa ka yona moo e mo tillego gona. Ka ge realo ke go thibela thutugô.

Sereto sa yona ke se:- Kgopi ya manokwe-nokwe matia ~~tš~~ tšhōrōrō ya tia morula e a nwa.

Ke kgopi ya bašimane ma hlwelwa go tiwa. Gomme yona ge e fihlile fao go beilwego gothwe e nwele. Gomme ke gona e tla tšewa ya nonkwa. Ke gore e tla tewa ke motho ka o tee, mme bjalo kamoka.

3 (9) Khupje ke papadi ye botse ya bašimane le basetsana gape le ba bagolo ka mantšebo a ka morago ga dijo. Go bao ba bagolo e bapalwa ke basadi. Gomme yona e bapalwa ka tsela ye. Motho yo mong o tla ba le hlopha sa gagwe sa basetsana le bašimane kamo a ratago. Gomme yo mong a dira bjalo. Ke gona go tla ba hlopha tše pedi. Gomme se se tlogo go dirwa fa ke go šomela dikgomo tša go nyala basadi. Ke gore yo mogolo ke papago bana. Bašimane le basetsana ke borwa ba gagwe kamoka. Gomme o swanetše go ba nyadiša kamoka ga bona. Ngwanenyana goba mošimane yo a dutšing kgaufsi le motho yo goba papago bana ke yena yo mogolo go bohle. Gomme bana ba fetana ka go dula ga bona go tloga go papabona. Ke gona ba tla dula fase papago

bana le bana ba gagwe. Bjalo go tla tsofaga lefika leo le swanetšego go lekana go dula ka gare ga seatla sa ngwana yo mong le yo mong gomme le sa bonwe ge a khupere seatla sa gagwe. Bjalo thalokô e a thoma. Papago bana o tla tšia khupje ka seatla sa le letôna gomme bana kamoka ba otlolla diatla gore khupje e sepele gare ga diatla tša bona. Ke gona papago bana o tla tlogela khupe seatleng sa yo mong wa bana ba gagwe. Ka go realo ke gore bana kamoka di khupere le tšeo di senago selo. Gomme thalokô ya mathômô ga se ya go direla dikgomo. Gomme papago hlopha se seng o swanetše go tšia khupje ka go thula. Ke gore o swanetše go thula diatla kamoka go šale seo senago le selo fela. Ge a ka thula seatla seo senago le khupje a ka a sešo go fetša diatla tše dingwe gona khupje a ka seke a e tšia gomme gothwe ke kgotlo. Ge go dirilwe kgotlo lebakanyana ba tla kwana gore bjalo go ka dirwa motse wa ngwana. Bjalo thalokô ke ye šôrô kudu. Gomme go tla bewa melao gore ge ngwana yo a nago nayo a seke a kgomantšha diatla. Gape ngwana yo mong le yo mong o šwanetše go hlonama a seke a šupa goba khupje e na le yena goba aowa. Ge mothudi a ka thula seatla seo khupje e seng gona, yo a nago nayo a letše kgomo ka pela pela. Ge a diega kgomo e hwile ga e phele. Ke gore ga go a dirwa kgomo. Ke gona yo a nago le khupje o swanetše go fetola mothudi phôšô ka gore moo. Gomme kgomo ya mathomo ke selepe sa go aga motse wa ngwana. Kgomo ya bobedi ke ya go aga lešaka la dikgomo. Kgomo ya boraro ke mpja ya motse. Bjalo ngwana a ka

4 nyakelwa some la dikgomo le kgomo ka e tee gore go fele motheke goba mongalo. Ke gona mothudi o swanetše go šomiša mogopolo wa gagwe ga botse gore a tšie khupje ka pela gore a direle bana ba gagwe metse. Ge kgomo e lla go fihla lesome le motso o tee ngwana wa mathomo o nyetše mosadi. Gomme go tlo ya bjalo bjalo go fihlela bana kamoka ba felela go nyadišwa.

Ge mothudi a ka thula diatla goba seatla seo khupje e leng go sona la nhla gona o tla tšea khupje. Ge a ka phōša a thula lešele kgomo e tla lla. Ge ngwana yo mong a ka bonwa a kgomantše diatla gona mothudi o tla swara diatla tšeo pedi. Ka go realo khupje e tla tloga go sehlopha seo sa a tla tša go swarwa. Mothudi mo gong o hwetša khupje ka go dira maano. Ke gore o swanetše go boledišana le bana bao khupje e leng diatleng tša bona ka tsela ya go nakatša. Mo gong o tla bolola le ngwana yo mong gore khupje e na le ena. Ke go realo ngwana o tla tšhoga a šupa ka sefahlogo gore ke thêrêšô khupje e na le ena. Ke gona papago bana bao khupje e leng diatleng tša bona o swanetše go laya bana ba gagwe. kamoka gore yo mong le yo mong a seke a šupa goba khupje ena le ena goba aowa. Mothudi o šoma bjalo ka sedupe ge a nyaka khupje. Gomme o laola ka diatla. Ke gore ge diatla di tšwetše ntle tša bana kamoka o tla laola ka diatla tša gagwe mo go leng khupje. Mothudi o tla tšea diatla tša gagwe a di ômōša ka mollo. Seatla se fišago se šupa khupje. Gomme se tonyago ga go khupje. Gomme taolô yeo e tla dirwa ke mothudi diatleng tšeo a laoletšego. Gomme mo gong taolo e ye e šupe thêrêšô. Ka go realo mothudi o swanetše go šomiša taolô. Ke gona yo a nyadišago bana ba gagwe kamoka ke mohumi go phala yo mong. Ngwana yo a sa swarego khupje e bapalwa mantšeboa fela.

Mo go bapalwago khupje o tla hwetša bana ba tletše ntshe.

- 5 (10) Diketô ke papadi ya basetsana fela. Gomme yona e bapalwa ke basetsana ka ba bedi goba ba bararo. Papadi e bapalwa ba dutši fase ba agile lešakana mo gare ga bona gona le sekoti goba sekhodu. Gomme sekoti seo sena le dikgōswana tšeo di lekanego ba bapadi. Mo papading ye yo mong le yo mong o tla šomela go hwetša bana ba bantši ka go phala ba bang.

Ke gona yo mong le yo mong o tla itukiša gore a seke a phalalwa goba a fetwa ke yo mong ka bana. Ke gona diketô e

lego dingetyana tša pitša ya letsōpa di tla tšhelwa ka gare ga sekoti. Gomme moketō ke bana ba morollwa. Mokeki a ka nyaka moketō wa gagwe kamo a kgonago gore ge a sa hwetše bana a belaela ka moketō. Ge bana ba loketšwe ka gare ga sekoti mothomi o tla thoma ka go beletša moketō godimo. Gomme ge a realo seatla se tla tšea diketo ka gare ga sekoti go di ntšha ka kgorwana ya gagwe, gomme seatla se gomele petšo ya bobedi seatla se bošetša diketo ka sekoting gore go šale ka e tee ka ntle seatla se be se kabile moketo o sešo go wa fase. Ke gona moketi o hweditše ngwana ka o tee. Ge moketō o ka wa fase goba diketō tša šala ka ntle goba go ya ka gare kamoka, gona moketi o paletšwe o tla šielala yo mong.

Gomme lentšu le re o kgōkgōtši. Ke gore paletšwe go dira ngwana. Ge moketi a paletšwe o tla segwa ke bagwera ba gagwe bao a hapalago nabo.

Ga e le yoo a tšeago bana bantši o tla tsebjwa goba ke moketi wa makgonthe. Ke gona o tla tsebjwa ke bagwera ba gagwe gore ke motho yo a tsebago diketō.

(11) Moruba ke thalokō ya banna le masogana. Gomme gona le moruba wo e leng thalokō ya bašimane. Ke gona thalokō ya pele e lego ya banna ke moruba. Thalokō ya bobedi ya bašimane ke semeê. Gona le phapang gare ga moruba le semeê. Moruba o sepela ka makopa a mane ka go lebana. Semeê ke makopa a mabedi fela. Moruba o thewa ke dihlopha tše pedi tša batho. Mo go makopa goba mahodu a mane a tšwa ripa tše pedi. Ke gore yo mong le yo mong o na le tša gagwe dithuba. Ke gona o tla di šomiša gore di fetše tša yo mong ka go hlabana. Dithuba di dirwa ka bana ba morula. Ke gona dithuba mathomong di tla dula ka pedi ka pedi mo sekoting. Mothomo ke yo o ba fetšago pele go hlahlela goba go lokela dithuba ka sekoting. Ge mothi a re ke hlabile o ra ge a tšere dithuba tša yo mong. Ke gona ge go hlabana go fela yo mong le yo mong o tla tha dithuba tša

gagwe gore di tle di kgone go hlaba gape. Ke gona dithuba di tla fela ka go hlabana. Dithuba di na le maina a tšona
 (1) Tōka ke gore thuba ka e tee sekoting (2) Pedi ke gore di pedi (3) Tharō (4) Nne bjalo bjala. Gape gona le mmaso. Le segōkgōš Gona le lekolo ke gore dithuba tše ntši sekoting se tee. Go phala ke ge motho a feditše dithuba tša dipedi goba ditharōgo šetše ditōka fela. Moruba ke thalokō ye botse fela e dira ke go oka banna go ya medirong ge ba šetše ba thomile moruba. Moruba o thewa ka dikeletšo tša batho kamo ba ka bago dihlopa ka gona.

Mothi wa moruba o šita banna ba mothikile. Gomme o tla kwa a ke theta a re:- Tswii Tswii la maanya pudi ke rile ke anya pudi ya nthaga molomo. Ke tlala ke pelo ka falatša mafsi. Gomme yo mong a re keile ka tha le mosadi wa mothōka (mohangaan) a re go swa a nkapeela mokhuruhlo mme ka re mokhuruhlo ga ke je ke ja bogobe bja go tia. Mokhuruhlo ke bogobē bjoo ba ratwago ke mashangaan kudu.

Moruba o tletši le dithuba ga o ešo go thewa.

	o	o	o	o	o	o	o	o
	o	o	o	o	o	o	o	o
(1)	o	o	o	o	o	o	o	o
	o	o	o	o	o	o	o	o
	1	2	3	4	5	6	7	8

Semeš se sa tletši ga se ešo go thewa.

	o	o	o	o	o	o	o	o
(2)	o	o	o	o	o	o	o	o

Ge moruba o thewa o thewa ka go šešišana. Ge motho a re ke hlabile ke gona o tla tšea dithuba tša yo mong a lahla ntle ga dikoti. Tše fetšwago ka tsela yeo mong wa tšona o swešle.

Semeš ke thaloko ya go rakadišana ka dithuba. Re gona bathi ba tla rakadišana ba swarana ka tšona.

7

Ge dithuba tša yo mong di ka hwetša tša yo mong ka bontši gona o swanetše go tlogela tšeo di hweditšwego. Gomme a tha tše pele. Ge di ka di hwetša kamoka gona o fentšwe gobane ga sana tše e lego tša gagwe. Bathi ba moruba le semeš ga ba šomele selo ge e se go tsebjwa fela gore ke bathi.

(1) Kōpêlô ya thalokô ya masogana le methepa ka phirimana.

Gomme yona ge e opelwa e re kaeme kaeme ketšêrê. Kaeme kaeme ketšere phefo ya ngwalôkô phefo ya ngwalôkô. Ge ba realo go tlabo go eme dihlopha tše pedi tša basetsana le masogana. Lesogana le tla tšwa gare ga masogana la ya gare ga methepa le dutši le fofela koa le koa. Ke gona ge le fihla methepeng le tla kgetha mothepa la boa le swarane nae ka matsogo. Ge ba fihla masoganeng mothepa o tla kgetha lesogana ba boela gape sehlopheng sa methepa, bjalo bjalo. Gomme bao ba emego ka dihlopha ke baopedi. Gape le bona ba bini bao pela ge ba dutši ba kitima gare ga di hlopha.

(2) O ya ye seduma mphapha. Matšitlane bana le seake seduma

mphapha. Gomme yona ke thalokô ya masogana le methepa. Ge ba realo ba tla ba ba swarane ka matsogo go dira molokeloke. Gomme moloke-loke wo o na lehlogo ya wona e lego motho wa pele. Ke gona hlogo e tla thoma kōpêlô ka gore:- O yeye o yeye seduma mphapha. Gomme bohle ba latele ka gore x o yaye seduma mphapha. Gomme hlogo e tla tloga ka lebelo e dutši e swarane le moloke-loke. Ka go realo hlogo e tla retologa gore e tsene ka fase ga matsogo a moloke-loke sekgala ka sekgala sa diatla tše swaranego. Gomme moloke-loke o ka ba wa batho ba masome a mararo, goba go feta fao. Ke gona hlogo e swanetše goba lesogana la go kgwatla goba mothepa wa go tia go goga bana kamoka ka lebelo.

(3) Kgarebjana šišile kgarebjana šišile. Gomme mothomi wa

kōpêlô o kwala a realo. Gomme bontši bo tla fetola ka go re:- a i šile kgarebjana.

8

Gomme yona ke thalokō ya masogana le methepa. Gomme bona ba dutšhi fase ba dirile lešakana gomme mo gare go dutšhi kgarebe goba mothepa. Gomme kgarebe e dutšhi e kwatamme ka matolō gaḡe e a tše dirope tša yona.

Gomme kgarebē ye e tsoma lesogana leo le tlogo goba le mahlatse go ratwa ke kgarebē gore le dule godimo ga dirope tša kgarebē. Ke gona lesogana le lengwe le le lengwe le tla ya mo go kgarebē le tlaroma bjalo ka segwegwe. Ge kgarebē e sa le rate e tla retologa go lefa sekgōšhi. Ke gona lesogana leo le tla goma le sešō go fihla go mothepa. Gomme go tla tsoga le lengwe go tlaroma. Ge mothepa o dutšhi o sa retologe gona lesogana le tla fihla la dula godimo ga dirope tša mothepa. Gomme mo go šomelwa lerato go phala ba bang. Ge lesogana le thoma go tlaroma le lebelela kgarebē gomme kgarebē ya thoma go retologa gona methepa le masogana a thoma go sega sogana leo le gannwego. Ke gona le leng le tla thoma go fihlela go hwetšwa yo a ratwago ke kgarebē.

(4) Nomane ya šohla e šohla ka kae. Kōpēlō ye e direlwa

lešakana. Gomme masogana le methepa ba swarane ka matsogo. Mo gare go tsene yo mong wa bona e lego namane. Ke gona namane e tla leka ka maatla go šohla goba go tšwa moo e ka tšwago gona. Ge namane e ka tšwa gona e tla tšhaba moo e swanetšego gore e rakadišwe e swarwe ke bao ba e lesetšego e tšwa.

(5) Maruru-maebana mašala fase ke matlaela. Ge ba realo ba

bolela ba dutšhi fase. Ge ba fetša lentšu la gore mašala fase ke matlaela ba eme kamoka. Gomme yo a šalago a dutšhi ke le tlaela. Gomme ke gona o tla segwa ke ba bang kamoka. Gomme yona ke ya methepa le masogana.

(6) Ka aga legora ka agela tšhweni tšhweni tša Lehlaba tša

le roba-roba. Gomme ye ke thalokō ya basadi le methepa ya go setla mabele ka kgankgathe goba mokgathela. Ke gore ba tla ya ka sekga ka se tee.gomme ba dutšhi ba opela kōpēlō yeo.

9 Gomme yo a šetšago o tla tšwa.

(7) O thithi! O thithi! O thithi! O thithi! Gomme yona e binwa ke methepa le masogana go dirwa dihlopha tše pedi ge go ralokwa yona. Masogana ka go šele, methepa ka go šele. Gomme o tla tšwa methepa ye mebedi e swarane yo mong swere patla yo mong e le phelegetši. Ke gona wa patla o tla fihla a fa lesogana leo a leratago patla. Ge methepa e tlogile go tšwa masogana a mabedi go ya go methepa. Gomme lesogana le tla fihla la fa yo mong wa methepa patla yela bjalo bjalo.

(8) Dibatana pedi di a ganetšana mmutla a re kgane mphe seala.

Gomme yona e bapalwa ke methepa fela. Gomme bona ba tla tšea dikobo ba tlemelela mo dinōkēng gore ba dire diala goba mesela ya mebutla. Ke gona ge go opelwa kōpšlō yeo ba šikinya diala ka dinōka tša bona. Gomme yo a sa kgonego o tla wa fase.

(9) O yškē yškē i ō a ge le ka dikela. Gomme ye ke thalokō ya masogana le methepa. Thalokō ye go dirwa lešaka ke masogana le methepa ba swarane ka matsogo. Ge ba realo ba dira ba dikologa ka lebelo mme ba dula gase ba ema ka bjako.

Gomme dipapadi kamoka tšeo di bapalwago ke masogana le methepa bašimane le basetsana di gopolelwa goba tša bo ana go banna le basadi. Ke gona ge mosadi a rata go bapala le ba baswa o tla hwetšwa goba mosadi yo a sa lokago goba o sa rata dipapadi tša baswa. Gomme go bjalo le go monna yo a ratago papadi tša masogana. Dipapadi kamoka di bapalwa ka mantšiboa ka marago ga dijo ga e le dipapadi tša masogana le methepa. Ge lesogana goba mothepa ge a sa bapale dipapadi le ba bang o hwetšwa goba ngwana yo mobe ke batho kamoka.

10 Dipapadi di hwetšwa goba tše botse go ruta bana ba bohlae. Gomme ge lesogana goba mothepa a sa bapale le ba bang o tla nyatšwa ke bagwera ba gagwe. Gomme gape le ke batho kamoka ba motse wa gabo. Dipapadi kamoka di hwetšwa goba tša hlago le setšhaba.

Dipapadi tša go bapalwa ke masogana le methepa di bitšwa gore ke papadi tša kgethišš. Ke gona lesogana la mekgwa ye mebe mo gare ga bona o tla bona ka ge a sa ratwe ke batho ge go dutšiši go bapalwa. Gomme gape go bjalo le go mothepe. Ge mothepe a sa kgethwe gantšiši mo dithalokōng ke gona go tla šupa goba mekgwa wa gagwe ke wo mabe. Gomme seo se tla dirwa le go lesogana leo modiro wa lona e leng dintwa mo gare ga bagwera ba gagwe goba bošoro. Dithalokō tša gae di bapalwa lepatlelong la motse. Gomme ba bagolo ba ka tla go bona dipapadi tša masogana le methepa. Ga go dumelelwe dipapadi mo motseng ge gona le lehu.

End. S.670

Ka Molobe (lenala Mphatho)

J.P.M. Malatšiši